

ИДЕЯТА ЗА СИЛНА ХРИСТИЯНСКА ЦИВИЛИЗАЦИЯ В ОБЕДИНЕНА ЕВРОПА

Доц. д-р Сн. Найденова,
катедра “Обща теория на икономиката”
СА “Д.А.Ценов”

Анотация: В статията е развита идеята, че изграждането на Обединена Европа е невъзможно само, ако се следва препоръчвания Лисабонски модел. Без да се отчете верското единение, най-напред между основните християнски деноминации, а по-сетне и с останалите религии, към каквото се стреми екуменическото движение, бъдещата консолидация на държавите в общността е обречена на провал. В този аспект се подчертава новото значение на православието за реализация на тази глобална цел, като се изтъкват пропусканите му предимства пред останалите християнски деноминации. То има определена положителна роля за изграждането на “верското хармонизиране”, от което явно се нуждае бъдеща силна и обединена Европа. В статията се опираме на авторитетното мнение на редица световно известни учени, общественици и богослови, които по различно време и с различен подход са дискутирали по представената на вниманието на обществото идея.

JEL класификация: Z12

Ключови думи: Европа, християнсоциален модел, християнство, мюсюлманство, екуменизъм.

Разширена Европа има възможност и трябва да увеличи своята тежест на международната сцена. За това спомагат както географското ѝ положение, така и разнообразното ѝ население. Въпреки че е преобладаващо християнска, границите ѝ с Азия и Африка разрешават тя да създаде силни връзки освен с християнските държави и с мюсюлманския свят. Благодарение на тези контакти Европа може да постигне по-голямо икономическо и

политическо сцепление с народите от тези държави. Всъщност, според Лисабонската стратегия¹, такава е и стратегическата визия на Европа, която се стреми да се превърне в недалечното бъдеще в супер сила, която успешно да се конкурира със САЩ като световен лидер. Затова не бива да се изненадваме от търсенето на подходящ модел за глобално и регионално управление на разширена Европа. В настоящата статия интерпретираме идеята за силна християнска цивилизация в Обединена Европа.

I

Християнсоциалният модел визира идеята за обединението на европейските народи, което в никакъв случай не бива да се схваща като утопия. Ние смятаме, че ориентацията на ЕС, изложена в Лисабонската стратегия, практически потвърждава нуждата от подобен модел. Но, докато в нея обединителният център е насочен предимно към икономиката, християнсоциалният модел разширява сферата на бъдещата консолидация. С огорчение трябва да отбележим, че както в Лисабонската стратегия, така и в проекта за нова Европейска конституция, предложени на 18.03 2004г. не се споменава християнството сред основите на съвременна Европа. Не се споменава християнството във всичките му деноминации – православие, протестантство, католицизъм, англиканство. Впрочем, известно е, че в сферата на политиката, икономиката и културата трудно може да се намерят общи опорни точки, обединяващи различните народи. Според нас такъв обединителен център остава религията, която е във възможностите си да се превърне в свързващото звено между много националности, изповядващи една религиозна вяра. Доколкото християнството е нещо повече от религия, тъй като е и начин на живот, и унифицирано отношение към хората, обществото и света, то благодарение на религиозната вяра, идеята за силна обединена Европа може да се превърне в

---

¹ Вж: [www.government.bg/ind/doc-eco/lisabon % 20 strategi.pdf](http://www.government.bg/ind/doc-eco/lisabon%20strategi.pdf)

реалност. Християнството е религията, която **поставя доброто спрямо ближния над доброто за самия себе си**. Като се вземе под внимание глобалната демографска картина, това е може би най-верният път за реализацията на Лисабонската стратегия. В нея е записано, че **главното социално предизвикателство е да се преориентира обществото от стратегия за преодоляване на последиците от социалното изключване, към стратегия, осигуряваща социална приобщеност**. Поради това европейският социален модел трябва да бъде пригоден към разрешаването на **пълния потенциал на обществото на познанието, към интегриран подход, който обвързва икономическите, социалните, религиозните и политическите цели**.²

Въпреки изричното акцентирание върху укрепването на Европейския социален модел, предимно чрез инвестирането в хората, обявените шест приоритета, които ще следва Новата икономика /развитие на Европа, на вътрешния пазар, финансовите услуги, предприемачеството, европейското изследователско пространство, преглед на финансовите инструменти/, се разминават с неговата идея. Това противоречие е попаднало в полезрението на учени, политици и общественици. На тях е посветена конференцията от 7-9 март тази година в Института за науките за човека във Виена, на тема "Православният дух и етиката на капитализма".³ Отправните точки на дискусиата бяха дадени в основния доклад на световноизвестния социолог и теолог от Бостънския университет П.Бъргър. Те са свързани от една страна с разкриване на преимуществата на християнството като водеща световна религия и с **неподготвеността на някои деноминации като православието да посрещнат плурализма и нуждата да развиват стратегии, свързани с новите условия, при които трябва да се проповядват християнските идеи**. Търси се отговор на въпроса по какъв начин **религиозната**

² Вж: www.government.bg/ind/doc-eco/lisabon%20strategi.pdf

³ Вж: www.iwm.at

идея за колективната солидарност да се преведе на езика на индивидуализма, необходим за развитието на рационалното пазарно стопанство. Същевременно се дискутира как да се пребори православието с **опасността от намаляването на религиозното влияние в православните страни** от Източна Европа, между които са България и Румъния /с приближаването на срока за присъединяването им към ЕС/. Съпоставяйки го с протестантството и католицизма и разкривайки неговите неоспорими предимства в днешно време, на разискване се постави и въпроса **защо православието е необходимо на днешния свят**.

Актуалността на повдигнатите за дискутиране проблеми не буди никакво съмнение. Напротив, крайно време беше да се оцени по достойнство мястото на православието като едно от основните християнски направления в сравнение с протестантството и католицизма. В своя основен доклад П.Бъргър заявява, че “ Нито една от формите на съществуване на православието не го е подготвила за възможността да съществува като доброволно сдружение”⁴. Преведено на разбираем език, това означава, че то не е подготвено да служи на хората от модерните общества, за които плурализмът се явява основен белег. Православието не е подготвено за появяващия се “пазар на религиите” в днешните конкурентни условия. Нещо повече, в православните държави, които се присъединиха, и тези, за които се очаква да се присъединят към обединена Европа, православието като че ли губи от своите позиции.

Според нас, в условията на очертаващ се религиозен плурализъм, където религиозните институции също се съревновават помежду си по подобие на останалите сфери на дейност, където пазарният ефект на плурализма не може да не се забележи, **православието отстъпва**. Израз на религиозната конкуренция е например обстоятелството, че протестантски мисионери има

---

⁴ Вж: www.iwm.at

навсякъде по света, докато православието разчита предимно и само на традициите. Вярно е, че то не търгува и не купува душите на миряните. Но е вярно също, че душата е неотменима част от човека, живеещ при пазарни условия, поради което не може да остане индиферентна към средата, в която е потопен той.

Съвременното пазарно стопанство на свободната инициатива разчупва влиянието на монопола и с институционални средства се противопоставя на пазарните дефекти, породени от неговото действие. Ние смятаме, че същата съдба очаква и всеки религиозен монопол, който непременно ще бъде подкопан и модифициран, защото предизвиква дефектиране, характерно за монопола като такъв. Като следваме тази логика, характерна за всички сфери на човешката дейност, стигаме до убеждението, че институциите, представляващи религиозната традиция най-малкото трябва да се съобразят с тази тенденция и да осъзнаят обективното съществуване на **пазара на религиите**. Една религиозна традиция **може да се споделя от мнозинството** от населението, но в същото време трябва да се предостави **правото на избор на отделния индивид** дали да се присъедини или не към институцията, която я представлява. В това няма нищо застрашаващо съдбата както на православната религия, така и на религиозните институции, тъй като по този начин **не се променя това в какво вярва и практикува индивида**, а само **как вярва и как практикува**. В това отношение православието действително е изправено пред сериозни предизвикателства, които са свързани не толкова с проблемите, произтичащи от пазарната икономика, колкото с плурализма на конкурентните религиозни идеи и тяхното голо отрицание. Повечето от новите религиозни идеи съществуват на базата на доброволни сдружения, което не се приема от православието. Вярно е, че има някои монашески и сектантски православни движения, които се основават на доброволните действия на индивидите, но за преобладаващата част от

православните християни е налице силно изразено **единство между религия и общност**. Освен това, **православието издига колективността пред индивидуалността**, колективната солидарност пред егоистичния интерес, което е своеобразно откъсване от реалната капиталистическа действителност. Ако погледнем обаче в дългосрочен план, бихме открили далновидността на православието, **защото еволюирането на капитализма излиза зад пределите на индивидуалността и издига на по-високо стъпало колективността**. Нещо повече, това е напълно в съответствие със стъпалата на еволюционното развитие на човека, преминаващи от защитата на егоистичния личен интерес към колективността.

В условията на пазарна икономика православието, както и всяка религиозна традиция, срещат трудност с утвърждаването на либералната демокрация, защото в определена степен тя противоречи на религиозните норми. Ще споменем отношението към абортите, разводите, еднополовите бракове и т.н.. Представата на християнството за хармоничен съюз между индивида, семейството, и обществото, от една страна и църквата, от друга страна, се разминава с идеите на либералната демокрация. Протестантството и католицизмът са сравнително по-разкрепостени от православно християнство, което строго се придържа към **колективната солидарност**. Независимо от по-голямата отвореност на някои от деноминациите, християнството като цяло се бори с дефектирането на морала, с криворазбраната либерална демокрация, граничеща и дори преплитаща се с анархията.

В кръга на тези разсъждения ще подчертаем, че пазарните дефекти, за които споменахме, не се дължат на капитализма, схващан като обществено-икономическа система, която защитава индивидуализма. Това неправилно и ограничено схващане кара капитализмът да се приеме като обществото на жестокостта.

Капитализмът еволюира и преминава през различни етапи. Той не е и не може да остане на равнището на описания от А.Смит обществен строй. Променя се както системата, така и всички обществено-икономически отношения, възникващи и развиващи се в нея. Еволюирането е процес, характерен и за християнството в неговите основни направления. Това се отнася с най-голяма сила за православието, което трудно се адаптира към предизвикателствата, породени от процесите на глобализация. Все по-ясно обаче се осъзнава необходимостта от **верско хармонизиране**, от нещо като **“верска симфония”**. Не случайно П.Бъргър споделя, че , “почти военизирания секуларизъм” идващ от Брюксел, драматично изменя мястото на религиите в Южна Европа – Италия, Испания, Португалия и напоследък в Полша.⁵ Това се отнася и за православните държави като България и Румъния, на които им предстои приемане в ЕС. Вместо да се съпротивлява срещу плурализма, ще се наложи православието да **се ангажира** с него. Тъй като православието има по-динамична представа за ролята на духа в света, това би могло да се окаже особено важно и решаващо за съществуването на религиите в световен мащаб. Нещо повече, модерното православие, което се ангажира с плурализма, може да стане важният “православен проект”, който да неутрализира недостатъчната привлекателност на евресекуларизма. За това е необходимо не само познаване на протичащите в обществото модерни процеси, но и известно ангажиране на всички християнски направления с тях. За сега единствено ислямът отказва да се подчини на правилата на плурализма, което може да изправи европейските народи пред религиозни сблъсъци в недалечното бъдеще. В това отношение модерното православие, което запазва традициите, но се съобразява с плурализма, без да става “западно”, може да създаде желаната хармония в християнския свят, тъй като

---

⁵ Вж: www.iwm.at

позволява на всеки християнин да стане участник в сътворяването на общество с човешко лице.⁶ Модерното православие, според нас, е мост между християнската и мюсюлманската цивилизации. То не ги противопоставя, а предполага хармоничното им съжителство в бъдещата разширена Европа.

II

Християнската и мюсюлманската цивилизации обединяват хора, които имат коренно различна историческа съдба, култура, манталитет и традиции, но в същото време общото светоусещане, произтичащо от същността на двете основни световни религии, ни дава основание да говорим, че е възможно тези цивилизации мирно да съжителстват. Оптимизмът ни се основава на общото в изповядваните християнски и ислямски ценности. Народите имат еднакво светоусещане, една жизнена философия, предписани образци на поведение, както и сходни модели на обществено и държавно устройство.

Защо смятаме, че може да се изгради европейски проект за бъдещата цивилизация на религиозна основа? Основание за реализацията на тази идея ни дават разгръщащото се екуменическо движение от една страна и успешните опити за единодействие и разбирателство, които правят православната и мюсюлманската религии в Русия днес, каквито се наблюдават и в България през последните години⁷

Преодоляването на разделението на църквите чрез екуменизма е световно явление, което получи особен размах в края на XX и началото на XXI век. Първоначално това движение се изрази в сближаване на католицизма и протестантството. По-сетне се превърна в християнско движение за обединяване на всички християнски църкви. Днес прераства в световно движение. Основата

---

⁶ Вж: Найденова Сн. Християнсоциален модел на икономиката, Стопански свят, 2004, гл. 3-та..

⁷ Вж: Найденова Сн. Панорама на институционалната икономическа мисъл, Абагар, 2004, гл.2-ра.

е положена от холандеца Х. Крамер, който открито призовава за обсъждане на възможността от по-широк по своите мащаби екуменизъм т.е. за един конструктивен диалог между християнството и останалите религии. Х. Крамер призовава старите съперничества да отстъпят място пред едно духовно съревнование на полето на християнското благочестие.

Първите контакти на католицизма със зараждащия се екуменизъм се проявяват по време на модернизма. Архиепископът на Малин, известният философ неосхоластик кардинал Дезире Мерсие /1851-1925/ заклемява модернизма в едно от писмата си, през 1908 г. Той се вълнува от единството между християните, като познава в определена степен англиканството, нарича ги “братя в християнската вяра”. През 1917 г., в Рим папа Бенедикт XV създава **дикастерия**⁸ на източните църкви от римско вероизповедание. Със същото предназначение е открит папски институт за изследване на източното християнство, с цел да се опознае по-добре и да се даде възможност за богословско образование в Рим, но в духа на византийската и руската традиция.

Големият пионер на обновлението във Франция е Ив Конгар⁹ /1904/, чието съчинение “Разединеното християнство. Есе върху католическия екуменизъм” /1937/ и днес се смята за особено ценно. По подобие на Крамер и Конгар препоръчва активен диалог между протестантски, англикански, православни и католически богослови. Така през 1948 г. в Амстердам бе създаден Световният съвет на църквите /ССЦ/. През 1973 г. в Саламанка се разискваха възможните модели за обединение между “помирната различност” в обществен мащаб. ССЦ организира многостранни срещи между църквите и отвори възможността от реализацията на две особено важни перспективи: първо, самото многообразие на изповеданията

---

⁸ Дикастерията е представителство на източните църкви от римско вероизповедание.

⁹ Yves Congar, *Chrétiens desunis, Principes d'un oecumenisme catholique*. Paris, Le Cerf, 1937. *Chrétiens en dialogue*, Paris, Le Cerf, 1964.

стимулира всяко от тях да осмисли собствената си оригиналност. И второ, екуменическите срещи накараха църквите по-ясно да осъзнаят собствените си ценности и какъв е приносът им за християнството. На този стремеж към единство не трябва да се гледа като на следствие от богословско откритие, а по-скоро това е резултат от общото преживяване, от очерталата се тенденция за изграждане на силна, обединена Европа. Екуменическото движение позволява да се вземат положителните моменти от различните религии. Нещо повече, позволява на всяка църква да разпознае собствения си принос и това да не бъде за сметка на някоя друга църква. То не ги отрича, нито ги противопоставя. През 1993 г. Съветът за християнско единство публикува нова **Директива на екуменизма**, която насърчава развитието на съвместното богослужене, където две църкви съжителстват, отнасяйки се с уважение към човешката съвест и душевност. Личността на папа Йоан Павел II също оказва положително влияние върху съвременния екуменизъм. Както се вижда, тази политика ще бъде следвана и от неговия наследник папа Бенедикт XVI. В духа на това движение ще изразим несъгласие с пренебрегването на християнството като основна европейска религия и неспоменаването му в новата Европейска конституция. Опасенията ни са, че това е опит да се изтрие християнството от лицето на Европа и на негово място да се настани атеизмът, възраждането на конфесионализма, преоткриването на евангелизма, настъпление на фундаментализма и т.н. В историята вече са познати такива периоди, когато отричането от християнството / при богомилите/ е довело до приемането на друга вяра /исляма/. В това отношение дори можем да се поучим от ислямската цивилизационна солидарност, която е доказателство за жизнеспособността и неговата сила. В малко религии по света е налице такова нарастване на процента на вярващите, които са до такава степен предани на своята вяра, които превръщат исляма в

основа на живот и мерило за всичко. Известно е например, че от други конфесии се насочват към исляма, докато обратното е почти изключение. Така днес в САЩ ислямът е вече втора по големина и важност религия след християнството и това става за сметка на стесняването на юдеизма. Хората са привлечени от **простотата на религията, от отсъствието на сложни и метафизични конструкции**, които дават представа за картината на света. Въпреки многообразието в ислямския свят, за разлика от другите религии, налице е **един общ знаменател**, свързан с мощната тенденция за възраждане и утвърждаване на тези духовни начала и традиционни ценности, които съответстват на основата на ислямската цивилизация. Поуката за християнството е, че сме длъжни да говорим и да се стремим към формирането на общ знаменател при християнската цивилизация. Вместо по-нататъшно конфронтиране, според нас, е не само полезно, но и **наложително да се потърсят общите пресечни точки в съвместното религиозно съществуване.**

Отричането на историята води до убийство на бъдещето. Европа не трябва да отрича поради конюнктурни интереси своето християнско минало, за да не убие бъдещето си. Не случайно за тези заплахи говори Дж.Оруел в романа си “Животинска ферма”, написан след романа “1984”, превърнал се в бестселър.

Американският специалист по проблемите на исляма Дж. Еспозито в “Ислямската заплаха” също изразява подобни опасения и пише, че “ислямът е тотален всеобхващащ път в живота, както се пише в Корана, Божието откровение, отразено в живота на Мохамед и въплътен във всеобхващащата природа на шариата...Съвременната национална държава се разглежда като провалена... Слабостта и подчиненото положение на мюсюлманските общества, това е резултат от безбожието на мюсюлманите, кривнали на страна от пътя, открит от Бога и възприели вместо това светските,

материалистическите идеологии и ценности на Запада и Изтока – капитализъм или марксизъм.”¹⁰

Преките нападки на западната цивилизация от представителите на исляма имат своето обяснение. От една страна неодобрението трябва да се търси в основата на изостаналостта на ислямските народи, защото на това се дължи забравата на устоите и основите на исляма. От друга страна трябва да се види какво препятства тяхното възстановяване. Най-често се визира “неверния свят” или западната юдео-християнска цивилизация, която според фундаменталистите подсилва комплекса за непълноценност на мюсюлманите. Според тях западната цивилизация се стреми да разтвори в своята безбожна материалистическа цивилизация традиционните ценности на мюсюлманския свят. Как да се противопоставят на тази тенденция? Тъй като християнските държави ги превъзхождат технологически, техните фундаменталистки водачи избират като единствен път за противоборство терорът. В християнска Европа също има богати и бедни народи. И в сегашните рамки на ЕС-15 има по-бедни и по-богати държави. Трябва да подчертаем, че не наличието или отсъствието на факторен потенциал или верско различие стои в основата на социално-икономическото неравенство на населението от дадена държава./ Историята е свидетел на тежки конфликти между едновременски съседни държави, които са решавани с войни и сериозни последици за народите. В това отношение държавите от стара Европа заемат “водещи” позиции/. По-скоро, според нас, проблемите произтичат **от даването на възможност да избуйт онези сили в обществото, които го откъсват от общочовешките ценности, основополагащи както за християнството, така и за исляма.**

Нещо повече, ако отново се доверим на историята, трябва да отбележим, че преки конфликти между двете религии не е имало от

---

¹⁰ Esposito J.L. The Islamic Threat: Myth or Reality? N.Y., 1992. p. 165.

времето на кръстоносните походи. Освен това, дори мюсюлманските богослови не отричат родството между християнството и исляма. Някои изследователи на двете основни официални религии подчертават, че назряващият конфликт помежду им се корени **не толкова в различието им, колкото в сходството между тях**. Това не бива да се пренебрегва и забравя, още повече днес, когато икономическите интереси на определени кръгове се прикриват с верски различия. В същото време трябва да погледнем истината, такава, каквата е, и да отчетем, че мюсюлманските държави, към които е насочил своето внимание ЕС, отбелязват подем както в националното и религиозното си самосъзнание, така и в икономическото си развитие. Този момент не е за пренебрегване и не трябва да се подценява от християнските държави в Европа, които търсят дълбоките корени на противопоставянето между двете религии в подценяването и пренебрегването, в представянето на ислямското население като второразрядно.

Според нас това, което не е наред в ислямския свят, е свързано по-скоро с **органическото препокриване между духовната и светската власт**. При християнството се наблюдава другата крайност – **пълното отделяне на духовната от светската власт**, което на свой ред поражда редица негативни явления, свързани с прекаленото меркантилизиране на хората и откъсването им от християнската вяра. Ще припомним мислите на известния американски публицист Томас Фридман, който отчита положителния заряд в исляма като религия, но същевременно подчертава, че “макар в исляма да има дълбоки морални импулси, утвърждаващи справедливост, милосърдие и съчувствие, в него не е получила развитие доминиращата религиозна философия, позволявайки да се признаят другите религиозни съобщества, равни помежду си.”¹¹

---

¹¹ Friedman T.L. Longitudes and Attitudes, The World in the Age of Terrorism. N.Y., 2003.p,79.

В същото време ислямската цивилизация по подобие на Запада търси път към него. Решенията, които взема, обаче не произтичат от западните идеологии, а единствено от религията им. Всеизвестно е, че ислямските групи са под закрилата и прикритието на техните религиозни институции, поради което държавата не може да упражнява натиск върху тях. Ето защо тя по-скоро се съюзява с тях и им се подчинява, вместо да им се противопоставя.

Трябва да отбележим, че световните явления като урбанизацията, социалната мобилизация, по-високото равнище на грамотност, подобрените комуникации и влиянието на медиите не отминават ислямските общества. Те се опитват да се приспособят към процесите на модернизацията. Наблюдава се определено ислямско съживяване и възраждане, което до голяма степен се дължи както на петролния бум от края на 70-те години на миналия век, така и на залеза на християнството. Възраждането на исляма се изразява в появата на ислямски организации, в поставянето на основите на “ислямско гражданско общество”, което изтласква институциите на светското общество. Политическите изяви на “ислямското гражданско общество” са по-незабележими от неговите социални и културни проявления. В него се включват младите хора от интелигенцията / студенти, интелектуалци/, както и хората от средната класа. Оказва се, че е трудно либералната демокрация да пусне корени в мюсюлманските общества. Нещо повече, ислямът се утвърждава като безалтернативен.

Безпокойство предизвиква не само утвърждаването на исляма като единствена алтернатива на господстващите режими, но и това, че с нарастването на ислямското население се засилват миграционните потоци към държави, където са слабо изразени тези демографски процеси. Това неминуемо ще предизвика рано или късно проблеми в тези страни./ Измененото съотношение между руснаци и мюсюлмани, между сърби и албанци нагорещи през

последните години на отминалото столетие обстановката не само в отделните държави, но и в света като цяло./ Основание за безпокойство внася и придвижването от ислямско самосъзнание към ислямско единение, както и пропагандиране и отстояване на идеята за избор на ислямска държава ядро, която да обедини мюсюлманите. По този начин ще се преодолеят, според ислямистите, вътрешните конфликти в отделните мюсюлмански държави, а също и конфликтите помежду им. Вярно е, че самосъзнанието без единението е слабост на исляма, но същевременно е заплаха за другите цивилизации. В подкрепа на тези разсъждения ще подчертаем, че петродържавите демонстрират превъзходство над християнството и дори презрение към него. Нещо повече, с финансовите средства на християнските държави мюсюлманските правителства финансират ислямското възраждане и се стремят да подменят преклонението към западната култура с дълбока ангажираност към собствената си култура и развитие. Това е особено поучително за народите от Източна Европа, където преклонението към западната култура е толкова голямо, че собствената им култура попада в сянка. Вярно е, че по-демократичните страни / оценени с индекса за свобода/ либерализират икономиките си по-бързо и по-цялостно. Вярно е също, че недемократичните режими затъват в блатото на непазарните икономически модели и политики. Още по-вярно е, че обществото в отделните национални стопанства трябва да се демократизира, за да стане по-конкурентоспособно. За това са нужни воля и потенциал за провеждане на демократичните преходи. Те са възможни ако е **налице гражданско общество, ако има кой и как да изрази и да съчетае различните интереси в хода на прехода.**

Или, можем с основание да заключим, че когато **религиозната и светската власт диаметрално се**

противопоставят или изцяло се припокриват, това неминуемо ражда огромни проблеми, чието разрешаване поглъща много ресурси и енергия на обществото и в крайна сметка забавя или връща общественоеикономическото развитие. Това верско противопоставяне противоречи както на идеята за силна християнска, така и на идеята за силна ислямска цивилизация. Ето защо с одобрение приемаме Лисабонската стратегия за силна Европа, която има за цел да обедини християнската и мюсюлманската цивилизации на изток и на юг от Европа. Тъй като очерталата се “евроислямизация” активизира европейското недоверие към религията, е необходимо според нас, да се преодолеят верските противопоставяния чрез развитие на екуменическата идея.¹² Впрочем, това бяха едни от последните изявления на папа Йоан Павел II, намерили пространно място в последната му пета книга “Памет и идентичност”¹³, основана на разговор с полските философи Йозеф Тишнер и Кшиштоф Михалски. В нея се твърди, че модерните времена водят до разделение на църквата и до налагане на схващането, че религията принадлежи на този, на когото принадлежи територията. В това разбиране се крие първопричината за войните с религиозен характер, характерни предимно за Европа.

х х х

В резултат на развитата идея за изграждане на силна християнска цивилизация в Обединена Европа, смятаме, че политическите програми, ориентирани само до икономическото развитие, не могат да заличат и да заздравят раните, оставили поразителни последствия върху морала и социалната етика. Не случайно в книгата “Памет и идентичност”, папа Йоан Павел II твърди, че както човешкото тяло диша с два бели дроба, така и европейската църква има два патрона – св. Бенедикт и св. братя Кирил и Методий, защото духовният организъм на църквата, по

¹² Екуменическото движение се характеризира с призив за единение между християните.

¹³ Папа Йоан Павел II, Памет и идентичност, в превод от италиански, изд. 2005г.

подобие на човека, се нуждае от двете традиции. Християнсоциалният модел /ХСМ/, който препоръчваме на обединена Европа, позволява формиране на общо сечение между държавната, религиозната и гражданската сфери и техните институции. Това при всички случаи ще улесни координацията на целите и ще насочи развитието на обществото в една положителна посока без значение на изповядваната религия, което на свой ред няма да противопоставя, а ще обединява различните общества.